

АНДАТПА

философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған
8D07302 – Сәулет және қала құрылысы білім беру бағдарламасы бойынша
КУСТАУБАЕВА МАНАР МҰХТАРОВНАНЫҢ
«Қазақстан сәулет өнеріндегі модернизм эволюциясы
(XX ғ. басы – XXI ғ. басы)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

Авангардизм мен Дәстүршілдік арасындағы мыңжылдық өзара қарым-қатынас диалектикасының бір қырын бейнелейтін және форма түзуді әмбебаптандыру мүмкіндігін идеал ретінде негізге алған сәулеттік Модернизм XX ғасырдың бірінші ширегінің соңына қарай пайда болып, әлемдік зодтық өнердің дамуына елеулі ықпал етті. Бұл атау әртүрлі стильдік ағымдардың басын біріктіреді. Өткен кезеңнің стильдерін үзілді-кесілді теріске шығара отырып, ол жаңа сәулеттік-көркемдік формалардың пайда болуына және жаңа конструкциялардың кеңінен қолданылуына алып келді. Функция басымдылығының өзіндік интерпретациясы көлемдік-жоспарлау және сәулеттік-көркемдік шешімдерге өзгеше көзқарасты айқындады.

Өзіндік даму кезеңдерінен өткен Модернизм XX ғасырдың ортасына қарай жаңашылдық әлеуетін іс жүзінде сарқыды. Формалардың бірсарындылығы әлемдік сәулет процесін белгілі бір дәрежеде тежей бастады. Барлық жерде қолданылатын бірнеше типті формаларды аймақтық мәдени-аумақтық интерпретация арқылы өзгерту әрекеттері басқа тәсілдерді іздеу қажеттілігін түсінуге алып келді. Одан кейінгі шығармашылық ізденістердің әртүрлі бағыттылығы әлемдік сәулет процесінің жаңа бағдарын айқындап берді.

Алайда, Модернизмнің идеологиялық және эстетикалық канондарына күмән келтіріп, сол арқылы сәулеттік шығармашылықтағы жаңа концепцияларға жол ашқан Постмодернизм осы уақытқа дейін біртұтас жаңа дүниеге айналып үлгерген жоқ. Жарты ғасыр бұрынғыдай, қазіргі сәулеттік форма түзуде стильдік тұрғыдан сан алуан тақырыптық плюрализм басымдыққа ие. Бұл плюрализмнің парадоксы сол — Модернизмнің бастапқы принциптері бұдан былай жалғыз дұрыс бағыт ретінде жарияланбағанымен, модернистік тәсілдің өзіндік ерекшелігі сәулеттік-көркемдік форма түзуде әлі де көрініс тауып, оның әрі қарай даму әлеуеті бар екенін көрсетуде.

Қазақстандық сәулет өнеріндегі Модернизм нұсқасының эволюцияның барлық кезеңдерінде — пайда болуы мен үстемдік етуінен бастап, бәсеңдеуі мен қайта жаңғыруына дейін — бірқатар өзіне тән сипаттары бар. Дәл осы жалғасын тауып жатқан даму үдерісі Қазақстан сәулетіндегі Модернизм феноменін арнайы зерттеу қажеттілігін тудырады, бұл ұсынылған жұмыстың **өзектілігін** айқындайды.

Қазақстандық модернизмді әлемдік сәулет процесі контекстінде қарастыра отырып, XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдағы Қазақстан сәулеті ерекшелігін нақтылау үшін шартты түрде Ресей империясы мен Кеңес Одағының сәулет туындыларының жиынтығынан бөліп алынды, өйткені ол негізгі даму тенденцияларына белгілі бір дәрежеде сәйкес келді. Зерттеу авторы қандай да бір

ғимараттың сәулеттік-көркемдік шешімінің бағытын анықтау үшін қолданылатын стильдік критерийлердің біршама шартты екенін түсінеді. Соның ішінде, кейбір ғимараттарда әртүрлі стильдердің белгілері синтезделген. Сондықтан ғимараттарды стильдік классификациялау және тиісінше саралау қасбеттердегі басым стильдік белгілер тұрғысынан жүргізілді.

Зерттеудің мақсаты: Қазақстандағы Модернизм стилистикасындағы сәулеттік-көркемдік формалардың даму ерекшеліктерін анықтау.

Зерттеудің нысаны: Сәулет өнеріндегі өзіндік стильдік құбылыс ретіндегі Модернизм.

Зерттеудің пәні: Қазақстан зодтық өнері дамуының жекелеген кезеңдеріндегі жалпы модернистік стильдік бағыт контекстіндегі түрлі ғимараттар қасбеттерінің сәулеттік-көркемдік шешімдерінде көрініс тапқан жаһандық, аймақтық және жергілікті тақырыптық бағыттардың ерекшелігі.

Зерттеудің міндеттері:

- сәулеттік-көркемдік форма түзудің стильдік тақырыбы ретінде Модернизмнің ерекшелігіне басымдық беру;
- аймақтық сәулеттің даму контекстінде Модернизм генезисінің ерекшелігін анықтау;
- Қазақстан сәулетіндегі Модернизмнің аймақтық белгілерін айқындау;
- Қазақстан сәулетіндегі Модернизм эволюциясының түрлі кезеңдердегі ерекшеліктерін ашу;
- Қазақстан зодтық өнеріндегі Модернизм дамуының әлемдік сәулет процесімен өзара байланысын көрсету;
- Қазақстанның заманауи сәулетіндегі Модернизмнің әрі қарай даму әлеуетін айқындау.

Зерттеу шектері:

- **Тақырыптық тұрғыдан:** зерттеу қасбеттік форма түзудің сәулеттік-көркемдік ерекшеліктерімен шектелген;
- **Типологиялық тұрғыдан:** зерттеуге азаматтық және өнеркәсіптік мақсаттағы ғимараттар енгізілді (арнайы зерттеуді қажет ететін форма түзу ерекшелігі бар мемориалдық-культтік құрылыстарды қоспағанда);
- **Хронологиялық тұрғыдан:** зерттеу ХІХ ғасырдың соңы – ХХІ ғасырдың басындағы әлемдік сәулет процесі контекстіндегі қазақстандық зодтық өнерді қамтиды;
- **Географиялық тұрғыдан:** зерттеу негізінен Қазақстан аумағымен және Қазақстанмен ортақ аймақтық табиғи-климаттық ерекшеліктері мен мәдени-тарихи даму белгілері бар кейбір шектес аумақтармен шектелген.

Зерттеу әдістері: Зерттеу әдістері мәтіндік және иллюстрациялық материалдар жиынтығын дәйекті анықтаудың, осы материалдарды зерттеу мақсаты мен міндеттеріне сәйкес интеграциялау мен дифференциациялаудың, қолда бар мәліметтерді талдаудың және талдау нәтижелерін синтездеудің жалпығылыми тәсіліне негізделген. Зерттеу базасын отандық және шетелдік

сәулет өнерінің

765 нысаны, сондай-ақ **140 әдеби дереккөз** материалдары құрайды.

Қазақстан сәулетіндегі Модернизм эволюциясы мәселесінің зерттелу деңгейі көптеген жылдар бойы жүргізілген түрлі бағыттағы зерттеулермен айқындалады:

- **Жаһандық және аймақтық аспектідегі** сәулеттік-көркемдік форма түзудің жалпы теориялық мәселелері бойынша (Ғ.Әбдірасілова, Ш.Асқаров, Э.Бәйтенов, Б.Балықбаев және т.б.);
- **Аймақтық және әлемдік сәулет процесі контекстіндегі** Қазақстан сәулеті туралы (М.Бархин, Р.Баязитов, Ж.Кенесарина, Б.Құспанғалиев, Г.Сәдуақасова, К.Самойлов және т.б.);
- **Қазақстан сәулетінің жалпы және түрлі кезеңдердегі** сәулеттік-көркемдік форма түзу ерекшеліктері туралы (Т.Бәсенов, Б.Глаудинов, М.Меңдіқұлов, Н.Рипинский, А.Тәтіғұлов және т.б.);
- **Қазақстанның түрлі аймақтарындағы қала құрылысы кешендері мен жекелеген ғимараттардың ерекшеліктері бойынша** (Ғ.Әбдірасілова, М.Гинзбург, Ю.Гендовский, С.Донченко, А.Жук, Н.Иванова, О.Иванова, А.Қапанов, Д.Кричевский, В.Лапин, И.Леонидов, М.Павлов, А.Раппапорт, В.Романов, К.Самойлов, Н.Соколов, Е.Стамо, К.Табынбаева, Ш.Өтенова, Л.Ухоботов, Е.Шен, Ю.Яралов және т.б.);
- **Қазақстан сәулетіндегі Модернизм стилистикасын айқындайтын ең танымал туындыларды облыстық ескерткіштер жинақтарында іріктеу бойынша.**

Дегенмен, бұл зерттеулерде Қазақстан сәулетіндегі Модернизм аймақтық зодтық өнердің дамуына елеулі ықпал еткен, өзіндік генезисі, эволюциясы және әрі қарай даму келешегі бар ерекше құбылыс ретінде қарастырылмаған.

Осыған сүйене отырып, ұсынылып отырған зерттеудің ғылыми жаңалығы — **ДИССЕРТАЦИЯЛЫҚ ДЕҢГЕЙДЕ ТҰҢҒЫШ РЕТ ҚАЗАҚСТАН СӘУЛЕТІНДЕГІ МОДЕРНИЗМНІҢ ӨЗІНДІК ШЫҒУ ТЕГІ, ЕРЕКШЕ ЭВОЛЮЦИЯСЫ ЖӘНЕ ӘРІ ҚАРАЙ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ БАР ЕРЕКШЕ СТИЛЬДІК БАҒЫТ РЕТІНДЕ ЗЕРТТЕЛУІНДЕ.**

Осы тұрғыда:

- тұңғыш рет Қазақстанның сәулет туындылары форма түзудегі модернистік стильдік тәсіл тақырыбына біріктірілді;
- тұңғыш рет интеграциялау барысында анықталған осы туындылар жиынтығы Модернизм сәулетінің ішкі тақырыптық бағыттары бойынша сараланды;
- тұңғыш рет форма түзудің жалпы модернистік тәсілінің кристалдану процесінде шығу тегі мен тақырыптық бағыты әртүрлі сәулеттік-көркемдік формалардың өзара ықпалдасуының маңызды аспектілеріне басымдық берілді;
- тұңғыш рет Қазақстан зодтық өнеріндегі модернистік сәулеттік-көркемдік форма түзу эволюциясы қадағаланды;
- тұңғыш рет бірқатар ғимараттар Модернизм сәулетін интерпретациялаудың

иллюстрациясы ретінде қарастырылды;

- тұңғыш рет қазақстандық Модернизм сәулеті әлемдік сәулет процесі контекстінде зерттелді;

- тұңғыш рет Қазақстанның заманауи сәулет туындыларындағы осы тақырыптың көрініс табуы негізінде Модернизмнің әрі қарай даму перспективасы анықталды;

- тұңғыш рет Қазақстан сәулетінің бұрын ғылыми әдебиеттерде стильдік шешім ерекшеліктері тұрғысынан қарастырылмаған немесе мүлдем аталмаған 200-ге жуық ғимараты мен құрылысына қысқаша сипаттама берілді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- автор жүргізген зерттеу негізінде Қазақстан сәулетінің дамуына Модернизм феноменінің келуі, өмір сүруі және ықпал етуі сияқты маңызды мәдени-тарихи мәселені қамтитын теориялық қағидалар әзірленді;

- Қазақстанда жақында салынған бірқатар нысандар ғылыми айналымға енгізілді;

- Қазақстан сәулетіндегі Модернизм мұрасын белсенді зерттеу мен сақтаудың мақсатқа сәйкестігіне басымдық берілді;

- Қазақстан сәулетіндегі Модернизмді жаһандық сәулеттік-көркемдік форма түзу процесінің бөлігі ретінде әрі қарай зерттеу перспективалары көрсетілді;

- XX – XXI ғасырдың басындағы Қазақстан сәулеті мен әлемдік сәулет процесінің зерттелу деңгейі тереңдетілді.

Бұл зерттеу нәтижелерін кейінгі ғылыми ізденістерде, сәулет, дизайн және өнертану мамандарын даярлаудың оқу процесінде (бакалавриат, магистратура, докторантура), сондай-ақ жаңа құрылыс, реконструкциялау, тарихи-мәдени мұраны сақтау мен насихаттау саласындағы жобалау жұмыстарында қолдануға мүмкіндік береді.

Қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалар: Материалдарды жинақтау, мәліметтерді талдау және синтездеу нәтижесінде алынған, әлемдік сәулет процесінің бөлігі ретіндегі **ҚАЗАҚСТАНДЫҚ МОДЕРНИЗМНІҢ ГЕНЕЗИСІН, ЭВОЛЮЦИЯСЫН ЖӘНЕ ӘРІ ҚАРАЙ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІГІН** айқындайтын жаңа ғылыми қағидалар қорғауға ұсынылады:

- стилистикалық тұрғыдан Қазақстан сәулетіндегі Модернизм сәулеттік-көркемдік форма түзудің аймақтық нұсқасы дамуының нәтижесі болып табылады;

- хронологиялық тұрғыдан Қазақстан сәулетінде Модернизмнің пайда болуы сәулеттік-көркемдік форма түзу дамуының заңды нәтижесі болды;

- Қазақстан сәулетіндегі Модернизмнің тақырыптық алуан түрлілігі сәулеттік-көркемдік форма түзу даму кезеңдерінің көрінісі болып табылады;

- түрлі кезеңдердегі Қазақстан сәулетінің Модернизм стилистикасындағы туындылармен қанығу деңгейі — қоғамдағы стильдік талғамның табиғи немесе жасанды түрде өзгеруі кезіндегі сәулеттік-көркемдік форма түзу эволюциясының өзіндік ерекшелігінің айғағы;

- Қазақстан сәулетіндегі сәулеттік-көркемдік форма түзуге деген модернистік

тәсілдің әлеуеті әлі сарқылған жоқ.

Модернизм Қазақстан сәулетінің қазіргі заманғы көп тақырыпты стильдік жиынтығының дамушы бөлігі болып табылады.

Диссертацияның көлемі мен құрылымы.

Диссертация көлемі 246 беттен тұратын бір томды құрайды. Оған мәтін және мәтін бойында орналасқан, түрлі дереккөздерден алынған нысандардың тақырыптық сараланған 765 фотосуретінен құралған 103 сурет кіреді. Мазмұны Кіріспеден, үш бөлімнен, пайдаланылған дереккөздер тізімінен (140 атау) және Қосымшадан (иллюстрациялар дереккөзі) тұрады. Көптеген жағдайларда нысандардың алғашқы атаулары мен олардың пайдалануға берілген жылдары көрсетілген. Жұмыс барысында кейбір нысандардың жеке авторлары мен авторлық ұжымдарын анықтау мүмкін болмады. Мәтін бойынша нысан атаулары қабылдауға ыңғайлы болу үшін бас әріппен жазылды.

Диссертацияның апробациясы. Зерттеу нәтижелері бірнеше университетішілік ғылыми-практикалық семинарларда баяндалды және авторлық ғылыми-педагогикалық практикада қолданылуда. Осы диссертация аясында Scopus базасында индекстелетін 2 мақала жарияланды:

1. Modernist architecture of Kazakhstan: Preservation strategies // «Project Baikal», «Architecture» бағыты бойынша – 23% процентиль, квартиль – Q3.
2. Comparative Analysis of Modernist and Postmodernist Approaches to Urban Space // «Civil Engineering and Architecture», «Architecture» бағыты бойынша – 66 процентиль, квартиль – Q2.

БІРІНШІ БӨЛІМ: ХХ ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ СӘУЛЕТ ӨНЕРІНІҢ ПРЕДМОДЕРНИСТІК ДАМУЫ

Бұл бөлімде ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы шетелдік сәулеттегі Модернизмнің пайда болуы мен сәулеттік-көркемдік контексті; ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың басындағы Қазақстан сәулетіндегі Конструктивизмнің пайда болуы; ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстан сәулетіндегі Постконструктивизмнің дамуы дәйекті түрде қарастырылған.

135 нысанды (63 шетелдік және 72 отандық) қарастыру негізінде жүргізілген талдау келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді:

- ХІХ-ХХ ғасырлар тоғысындағы **Қазақстан сәулеті** — көшпелі, жартылай көшпелі және отырықшы өмір салтының дәстүрлі аймақтық құрылыстары мен түрлі шектес аумақтардан келген қоныс аударушылар әкелген инновациялардың синтезі болып табылады.

- **Табиғи-климаттық жағдайлардың айырмашылығы** елдің түрлі аймақтарындағы форма түзу ерекшелігін айқындады. Халықтың бір бөлігінің көшпелі және жартылай көшпелі өмір салты түрлі мақсаттағы құрылыстардың негізгі формасы ретінде киіз үйдің таралуына себеп болды.

- **Оңтүстік аймақтарда** жартылай көшпелі және отырықшы шаруашылық бастырмалы, жазық, кейде пайдаланылатын шатырлары бар балшықтан

соғылған (глинобитные) құрылыстардың таралуын анықтады.

- **Шығыс, солтүстік және батыс аймақтарда** құрылыстардың басым типі еңіс шатырлы балшықтан соғылған, кірпіштен қаланған және ағаштан қиылған үйлер болды.

Міне, диссертацияңыздың бірінші бөлімінің жалғасы мен екінші және үшінші бөлімдерінің қазақ тіліндегі ғылыми аудармасы:

- **Қалалық құрылыстар** алғашында жекелеген жағдайларда, кейіннен барған сайын кеңейген ауқымда форма түзу кезінде құрылыс жүргізіліп жатқан аймақтың табиғи-климаттық ерекшеліктерін ескере отырып, заманауи әлемдік сәулет процесінің негізгі бағыттарын көрсете бастады. XIX-XX ғасырлар тоғысындағы әлемдік сәулет процесіне тән стильдік бағыттардың алуан түрлілігінен Қазақстанда **Неоклассицизм, Эклектика және Модерн** стильдері барынша кең таралды.

- XX ғасырдың екінші онжылдығының басына қарай Эклектика мен Модерн тәжірибеден жоғалып кетті. Әрі қарай даму әлеуетін тек Неоклассицизм ғана сақтап қалды.

- Инновациялық және ұтымды форма түзуді іздеу барысында М. Гинзбург пен Ле Корбюзье түрлі шығармашылық бағдарларды негізге ала отырып, Орталық Азия мен Таяу Шығыстағы жаппай құрылыс формаларын шығармашылықпен қайта түсіндірді. Олар отандық әдебиетте **Конструктивизм**, ал шетелдік әдебиетте **Модернизм** деп аталған өзіндік стильдік бағытты қалыптастырды.

- Солтүстік аймақтардың табиғи-климаттық ерекшеліктері (атмосфералық жауын-шашынның көптігі) бұл сәулетшілердің инновациялық форма түзу саласындағы шығармашылық ойларын дәл іске асыруға мүмкіндік бермеді. Осыған байланысты Конструктивизм тез арада **Постконструктивизмге** трансформацияланды, оның формалары жаппай қолданылатын аудандардың табиғи-климаттық жағдайларына көбірек сәйкес келді.

- Форма түзуді ұтымды етуге ұмтылу тек инновациялық формаларды іздеумен ғана шектелмеді. Сәулетшілердің бір бөлігі неоклассикалық форма түзу бағытын жеңілдетуге (упрощение) ден қойды. Бұл **«Жеңілдетілген классицизм»** атты стильдік құбылысты тудырды.

- Постконструктивизм мен Жеңілдетілген классицизмнің сәулеттік-көркемдік формалары бірқатар тұстарда сәйкес келді.

- XX ғасырдың бірінші ширегінің ортасынан бастап Қазақстандағы мәдени процестің даму ерекшелігі әлемдік сәулет тәжірибесінің үздік жетістіктері тұрғысынан қайта пайымдалған Неоклассицизмді Постконструктивизмнің түрлі нұсқаларына қарағанда әлдеқайда сұранысқа ие етті.

- Тиісті детальдарды дәл жаңғырта отырып, классикалық ордерлік композициялардың жаңаша қабылданған түрлі интерпретациялары жаппай қолданысқа ие болды.

ЕКІНШІ БӨЛІМ: XX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН СӘУЛЕТІНДЕГІ МОДЕРНИЗМНІҢ ДАМУЫ

Екінші бөлімде XX ғасырдың екінші жартысындағы қазақстандық

Модернизмнің шетелдік және отандық сәулеттік контексті, сондай-ақ қазақстандық сәулеттік Модернизм дәйекті түрде қарастырылған. 216 нысанды (72 шетелдік және 144 отандық) талдау келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді:

- XX ғасырдың ортасына қарай эволюцияланған Модернизм шетелдік сәулетте жетекші орынға ие болды.

- Көптеген вариацияларға қарамастан, 1970-жылдарға қарай Модернизмнің әмбебап форма түзуі эволюциялық түрде түрлі бағыттағы ізденістермен алмасып, нәтижесінде **Постмодернизм** басым бағытқа айналды.

- Шетелдік сәулеттегі постмодернистік нұсқалар тарихи қалыптасқан формаларды интерпретациялауға, жаңа құрылыстарды қалалық контекстке үйлестіруге, семантикалық тұрғыдан нақты «сәулеттен тыс» формаларды қолдануға, техникалық-технологиялық және инженерлік шешімдерге басымдық беруге (Хай-тек), сондай-ақ Модернизмнің концептуалды негіздерін қайта түсіндіретін **Деконструктивизмге** бағытталды.

- Шетелдік сәулеттен ерекшелігі — XX ғасырдың ортасындағы қазақстандық Модернизм санаулы ғана мысалдармен көрініс тапты.

Бұл кезеңдегі отандық сәулеттің негізгі бағыты — ұлттық мәдени мұра - элементтерімен толықтырылған Неоклассицизм, яғни **Этно-неоклассицизм** болды.

- 1950-жылдардың ортасындағы отандық сәулеттік-көркемдік форма түзуді өзгерту туралы және неоклассикалық тәсілді сынаған үкіметтік директивалар Модернизмнің кең таралуын анықтады.

- Отандық Модернизмнің тақырыптық бағыты төл идеялармен қатар, шетелдік Модернизмнің танымал мотивтерін интерпретациялау арқылы қалыптасты. Бұл әмбебаптық біртіндеп түрлі бейнелермен толығып, **Романтизмді** құрады.

ҮШІНШІ БӨЛІМ: ХХІ ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН СӘУЛЕТІНДЕГІ НЕОМОДЕРНИЗМ

Үшінші бөлімде ХХІ ғасырдың басындағы қазақстандық Неомодернизмнің шетелдік және отандық сәулеттік контексті мен дамуы қарастырылған. 432 нысанды (81 шетелдік және 342 отандық) талдау негізінде келесі қорытындылар жасалды:

- ХХІ ғасырдың басындағы қазақстандық Неомодернизм контекстіне жаһандық деңгейде таралған Неоклассицизм, Неоромантизм, Деконструктивизм және Неорационализм сияқты стильдер кіреді.

- Қазақстан сәулетінде бұл бағыттардың интернационалдық нұсқаларымен қатар, **этно-бағдарланған** нұсқалары да ұсынылған.

- Этно-нұсқалар қазақстандық орнамент мұрасын пластикалық немесе фактуралық түрде қосуды, сондай-ақ тарихи-мәдени парадигмаларды интерпретациялауды қамтиды.

- **ХХІ ғасырдың басындағы қазақстандық Неомодернизмнің сәулеттік контексті** Неоклассицизм, Неоромантизм, Деконструктивизм және Неорационализм сияқты жаһандық ауқымдағы стильдер мен бағыттарды

камтиды.

- Қазақстан сәулетінде бұл бағыттардың барлығы **интернационалдық** және **этно-бағдарланған** нұсқаларда ұсынылған.

- **Этно-нұсқалар** Қазақстанның ою-өрнек мұрасын түрлі түстік, фактуралық, пластикалық немесе құрама тәсілдермен қосуды, сондай-ақ тарихи-мәдени парадигмаларды интерпретациялауды қамтиды.

- Қазақстан сәулетінде постмодернистік **Метафоризмнен** бастау алған **Неоромантизм** барынша кең таралған.

- Неоклассицизмнің ортодоксальды, жеңілдетілген және романтикалық нұсқалары кеңінен қолданылуда.

- Өткен ғасырдағы Модернизмді қайта пайымдауға негізделген көп тақырыпты **Деконструктивизм** белсенді дамуда.

- Тұрғын үй, қоғамдық және өнеркәсіптік ғимараттардың жаппай құрылысы саласындағы сәулеттік-көркемдік форма түзуде **Неорационализмнің** жаңғырған жеңілдетілген-функционалдық тәсілі басым орын алады.

- Алдыңғы кезеңнен айырмашылығы, ХХІ ғасырдағы Неорационализм жалпыға ортақ типтік жобаларға емес, жекелеген жобалау-құрылыс компанияларының іс-әрекеті шеңберіндегі қайталама жобаларға негізделген.

- **Метафоризмнің** барған сайын абстрактіленген нұсқалары біртіндеп романтикаланған функционализмді **Неомодернизм** түрінде қайта жаңғыртуға жағдай жасады.

- Неомодернизмнің тағы бір қайнар көзі — жаппай құрылыста екпін (акцент) жасау үшін қайталама жобаларды түрлі деңгейде дараландыру (индивидуализациялау) болып табылады.

- ХХ ғасырдың екінші жартысымен салыстырғанда, заманауи Неомодернизмде әлемдік сәулет тәжірибесіндегі «сәнді» прототиптерді жаппай интерпретациялау үрдісі жоқтың қасы.

- ХХ-ХХІ ғасырлар тоғысындағы Қазақстан сәулеті шетелдік жобалаушылардың белсенді тартылуымен сипатталады, олардың туындылары отандық зодтық өнердің ажырамас бөлігіне айналуға.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу нәтижелерін жинақтай келе, келесі тұжырымдар жасалды:

Модернизмнің қазақстандық нұсқасының өзіндік тарихы бар. Оның тамыры Конструктивизмде жатыр. Ширек ғасырлық үзілістен кейін ол Конструктивизм идеяларын бірегей түрде жалғастырды (айта кету керек, Конструктивизм 1930-жылдардың екінші жартысында отандық жобалау-құрылыс тәжірибесінен толықтай шығарылған болатын).

1950-жылдардың соңында **«артықшылықтармен күрес»** туралы директиваға жауап ретінде жаңа тәсіл пайда болды. Ол кезде «артықшылықтар» нақты құрылыс міндеттеріне сәйкес келмейтін, Ұлттық-неоклассикалық стильде көрініс тапқан «безендіру» (украшательство) ретінде сипатталды.

Бұл жаңа тәсіл шетелде 1920-жылдардың соңынан бастап үзіліссіз дамыған, **«Заманауи қозғалыс» (Современное движение)** немесе **Модернизм**

деп аталған сәулеттік идеяларды шығармашылық тұрғыдан пайымдауды көздеді. «Мәңгілік», «әмбебап» формаларға жүгіну түрлі елдер сәулетінің ортақ тілін қалыптастырады деп есептелді. Бұл формалардың абстрактілігі оларды нақты аумақтық-мәдени контекстке сәйкес түсіндіруге мүмкіндік береді деп болжанды. Алайда, бұл «семантикалық жұтаңдық» біртіндеп сәулеттік-көркемдік форма түзудегі әмбебаптықты қабылдамауға алып келді.

Осыған сәйкес, Қазақстанда да Интернационалдық стиль нұсқалары кең қанат жая алмады. Неоклассицизм кезіндегідей, олар ұлттық және аймақтық сәулет аспектісінде интерпретациялана бастады, бұл Модернизмнің өзіндік аймақтық нұсқасын қалыптастырды. Оның мұрасы сәулет өнері дамуының жаңа кезеңіне негіз болды. Сәулеттік-көркемдік формалар дамуының кейінгі постмодернистік сатысы түрлі нео-стильдердің агрессивті текетіресін бейнелейді.

Шығармашылық ізденістердің сан алуан сипатына қарамастан, әлемдік сәулет процесі қайтадан ортақ белгілерге ие болуда. Әйгілі сәулетшілер өз жобаларын әлемнің көптеген елдерінде әзірлеп, іске асыруда. Бұл нысандар, әрине, жергілікті мамандар үшін еліктеу мен интерпретациялау үлгісіне айналады. Бастапқыда басқа елдерде өзіндік экзотика ретінде іске асырылған, шығармашылық тұрғыдан қайта пайымдалған жергілікті немесе аймақтық формалар жаппай қолданылатын аймақаралық нысандарға айналуда.

XIX ғасырдың соңы – XXI ғасырдың басындағы Қазақстан сәулетіндегі Модернизмнің генезисі, эволюциясы және қайта жаңғыруы келесі жүйелілікпен ұсынылуы мүмкін:

- ТАБИҒИ РАЦИОНАЛИЗМ: Орталық Азиядағы дәстүрлі үйдің негізі;
- КОНСТРУКТИВИЗМ: XX ғасырдың басындағы сәулеттік авангардтың бөлігі және аймақтық Рационализмді форма түзудің жаңа трансрегионалдық тәсілі ретінде интерпретациялау;
- ПОСТКОНСТРУКТИВИЗМ: Нақты сәулеттік-құрылыс тәжірибесінен туындаған, конструктивизмді табиғи-климаттық ерекшеліктерге бейімдеген аймақтық интерпретация;
- РАЦИОНАЛИЗМ: Елдің әлеуметтік-экономикалық даму ерекшеліктеріне негізделген жаппай сәулетке арналған жеңілдетілген-функционалдық трансрегионалдық тәсіл (зодтық өнердің тарихи-мәдени сабақтастығының белгісі ретінде стильдің этно-нұсқасының қатар пайда болуы мен дамуы);
- МОДЕРНИЗМ: Функционализмді романтикалық трансрегионалдық тұрғыдан интерпретациялау (стильдің этно-нұсқасының қатар дамуы);
- ПОСТМОДЕРНИЗМ: Модернизм формаларының әмбебаптығына қарсы тұратын, форма түзудегі аймақтық және трансрегионалдық метафоралар ауқымын кеңейту;
- ДЕКОНСТРУКТИВИЗМ: XX ғасырдың басындағы сәулеттік авангард идеяларын постмодернистік тұрғыдан қайта пайымдау (стильдің этно-нұсқасының қатар дамуы);
- НЕОМОДЕРНИЗМ: XX ғасырдың ортасындағы модернизмнің романтикалық идеяларының қайта жаңғыруы мен әрі қарай дамуы

- (стильдің этно-нұсқасының қатар дамуы);
- НЕОРАЦИОНАЛИЗМ: Елдің әлеуметтік-экономикалық даму ерекшелігіне сәйкес келетін, қайта пайымдалған жеңілдетілген-функционалдық трансрегионалдық тәсіл (стильдің этно-нұсқасының қатар дамуы).

Дамудың барлық кезеңдерінде қазақстандық **Модернизм** әлемдік сәулет процесінің ажырамас бөлігі болды. Ол Рационализм, Романтизм және Классицизмнің эволюциялық нұсқаларынан тұратын өзіндік сәулеттік контекст аясында дамыды. Сәулет тәжірибесінің жиынтығындағы әр бағыт туындыларының сандық арақатынасы әлеуметтік-экономикалық, техникалық-технологиялық және мәдени-дүниетанымдық факторлардың әсерінен үнемі өзгеріп отырды. Бұл өзгерістер эволюциялық сипатта да, революциялық сипатта да болды. Эстетикалық қайта пайымдауларға негізделген стильдік бағыттардың біртіндеп өзгеруі кейде елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының өзекті міндеттерін шұғыл шешу қажеттілігі туындаған кезде күрт трансформацияланып отырды.

XX ғасырдың ортасындағы жаһандық Модернизм сәулетінің ешқашан этникалық немесе аймақтық тұрғыдан танымал болмағаны назар аударарлық жайт. Оның форма түзудегі әмбебаптығы Модернизм постулаттарын сынауға және кейіннен одан бас тартуға себеп болған факторлардың біріне айналды. Дегенмен, арада жарты ғасыр өткенде, соңғы Постмодернизм дәуірінде Интернационалдық стильдің жаңа нұсқасы XXI ғасырдың басындағы өзіндік пан-Метафоризм негізінде қайта көрініс тапты. Бұл процесс Қазақстан сәулетінде өзінің бірегей бейнесін тапты.

Жүргізілген зерттеудің отандық Модернизм тәжірибесін әрі қарай қадағалау, оның таралу деңгейін анықтау және әлемдік сәулет процесі контекстіндегі тақырыптық трансформацияларын тіркеу саласында болашағы зор.

АННОТАЦИЯ
диссертационной работы на тему:
Эволюция модернизма в архитектуре Казахстана
(начало XX - начало XXI века)
представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по
образовательной программе 8D07302 – Архитектура и градостроительство
КУСТАУБАЕВОЙ МАНАР МУХТАРОВНЫ

Отражая одну из сторон диалектики тысячелетних взаимоотношений Авангардизма и Традиционализма, базируясь в качестве идеала на возможности универсализации формообразования, появившийся к концу первой четверти 20 века архитектурный Модернизм оказал значительное влияние на развитие мирового зодчества. Этим названием объединены различные стилевые течения. Решительно отрицая стили прошлого, он привёл к появлению новых архитектурно-художественных форм и широкому использованию новых конструкций. Оригинально интерпретированный примат функции, определил иной взгляд на объёмно-планировочные и архитектурно-художественные решения. Однако, пройдя ряд своеобразных этапов в своём развитии, Модернизм к середине 20 века практически исчерпал новизну. Некоторая стереотипность форм стала определённым образом тормозить мировой архитектурный процесс. Попытки трансформировать повсеместно применяемые одинаковые формы региональной культурно-территориальной интерпретацией привели к пониманию необходимости поиска других подходов. Разнонаправленность последовавших творческих поисков определила новую направленность мирового архитектурного процесса.

Но, поставив под сомнение идеологические и эстетические каноны Модернизма и тем самым расчистив путь для новых концепций в архитектурном творчестве, Постмодернизм до сих пор не консолидировался во что-то новое. Как и полвека назад в архитектурном формообразовании стилистически доминирует разно-тематический плюрализм. Парадокс этого плюрализма заключается в том, что, хотя изначальные принципы Модернизма уже не провозглашаются единственно правильными, своеобразие модернистского подхода по-прежнему проявляется в архитектурно-художественном формообразовании, демонстрируя имеющийся потенциал дальнейшего развития.

Казахстанская версия архитектуры Модернизма обладает рядом характерных черт на всех этапах эволюции – от появления и доминирования до угасания и возрождения. Именно это продолжающееся развитие формирует необходимость специального исследования феномена Модернизма в архитектуре Казахстана, что определяет **актуальность** представленной работы.

Рассматривая казахстанский Модернизм в контексте мирового архитектурного процесса, Казахстанская архитектура конца 19-20 веков для конкретизации специфики условно частично выделена из совокупности произведений архитектуры Российской Империи и Советского Союза, основным тенденциям развития которых она в той или иной степени соответствовала.

Автор исследования осознаёт некоторую условность стилистических критериев, применяемых для определения направленности архитектурно-художественного решения того или иного здания. Тем более, что в некоторых зданиях синтезированы черты различных стилей. Поэтому стилистическая классификация и соответствующая дифференциация построек проведена с точки зрения доминирующих в фасадах стилистических черт.

Целью исследования определено выявление особенностей развития в Казахстане архитектурно-художественных форм в стилистике Модернизма.

Объектом исследования является Модернизм как специфическое стилевое явление в архитектуре.

Предметом исследования является отражённая в архитектурно-художественном решении фасадов различных зданий специфика глобальных, региональных и местных тематических направлений в контексте общей модернистской стилистической направленности зодчества Казахстана в отдельные периоды его развития.

Гипотеза (концепция исследования). Казахстанская версия архитектурного модернизма представляет собой самостоятельное, регионально обусловленное стилевое направление с своеобразным генезисом, этапной эволюцией и сохраняющимся потенциалом развития, при этом она развивается как часть мирового архитектурного процесса, но проявляется через локальные (региональные/национальные) интерпретации.

Задачи исследования определены целью, объектом и предметом исследования:

- акцентировать специфику Модернизма как стилевой тематики архитектурно-художественного формообразования;
- определить специфику генезиса Модернизма в контексте развития региональной архитектуры;
- выявить региональные черты Модернизма в архитектуре Казахстана;
- выявить особенности эволюции Модернизма в архитектуре Казахстана на различных этапах;
- показать взаимосвязь развития Модернизма в зодчестве Казахстана с мировым архитектурным процессом;
- акцентировать потенциал дальнейшего развития Модернизма в современной архитектуре Казахстана.

Границы исследования:

- тематически исследование ограничено архитектурно-художественными особенностями фасадного формообразования;
- типологически исследованием охвачены здания гражданского и промышленного назначения за исключением мемориально-культурных построек, имеющих специфику формообразования, требующую специального исследования;
- хронологически исследование охватывает казахстанское зодчество в контексте мирового архитектурного процесса конца 19 – начала 21 веков;
- географически исследование в основном объёме ограничено Казахстаном и

некоторыми сопредельными территориями, имеющими общие с Казахстаном региональные природно-климатические особенности и культурно-исторические черты развития.

Методы исследования основаны на общенаучном подходе последовательного определения массива текстового и иллюстративного материала, интеграции и дифференциации этого массива в соответствии с целью и задачами исследования, анализа имеющихся данных, синтеза результатов анализа. Базу исследования составляют 765 объектов отечественной и зарубежной архитектуры, а также материалы из 140 литературных источников.

Эти методы определили **последовательность и способы проведения работ**: определение совокупности исследований, посвящённых изучению стилевой специфики архитектурно-художественного формообразования в мировом и казахстанском зодчестве конца 19 – начала 21 века; дифференциация массива исследований по стилевой тематике развития архитектуры; выявление исследований, акцентирующих специфику стилистики модернизма в архитектуре; определение совокупности примеров, иллюстрирующих предпосылки появления, эволюцию и перспективы Модернизма в мировой и казахстанской архитектуре; дифференциация массива примеров по особенностям развития Модернизма в различные периоды в архитектуре Казахстана; интеграция данных для проведения соответствующего теме исследования анализа развития Модернизма в архитектуре Казахстана; синтезирование результатов анализа развития Модернизма в архитектуре Казахстана для определения его специфики, степени влияния на архитектурно-художественный процесс и перспектив дальнейшего развития в архитектуре.

Степень изученности проблемы эволюции Модернизма в архитектуре Казахстана определяется проводившимися на протяжении многих лет исследованиями различных вопросов:

- по общетеоретическим проблемам архитектурно-художественного формообразования в глобальном и региональном аспектах (Г.Абдрасилова, Ш.Аскарлов, Э.Байтенов, Б.Балыкбаев, О.Воличенко, С.Гиамарелос, М.Гинзбург, К.Дворжак, Ч.Дженкс, И.Добрицина, А.Ефимов, А.Зенкевич, А.Зинченко, Б.Ибраев, А.Иконников, И.Ильин, А.Каплун, И.Касьяненко, Ю.Кликич, В.Ковалев, Г.Кузина, В.Никитин, Д.Омуралиев, А.Раппапорт, Е.Российская, П.Рычков, А.Рябушин, Е.Сергеева, А.Соколова, Д.Тойшубеков, М.Уварова, М.Уигли, К.Фремpton, В.Хайт и др.);

- о казахстанской архитектуре в контексте регионального и мирового архитектурного процесса (А.Амирханян, М.Бархин, Р.Баязитов, А.Гутнов, И.Заяц, А.Иконников, Ж.Кенесарина, Л.Кисилевич, Ю.Косенкова, Д.Кузенбаев, Б.Куспангалиев, Ф.Мойзер, О.Приемец, И.Рабинович, А.Рябушин, Г.Садвокасова, К.Самойлов, А.Суздальцева, И.Томина, Е.Усембаева, С.Хан-Магомедов, О.Швидковский, Ю.Яралов и др.);

- об особенностях архитектурно-художественного формообразования казахстанской архитектуре в целом и по различным периодам (Г.Абдрасилова, Е.Айдар, С.Алдунгарова, Л.Аухадиева, С.Баймагамбетов, Б.Балыкбаев,

Ч.Бапишев, Т.Басенов, А.Бейсенова, В.Гершберг, Б.Глаудинов, В.Гребень, Е.Данибекова, С.Донченко, Е.Дуйсебай, Б.Есенжолов, К.Ибрагимова, Б.Ибраев, Ж.Иманбаева, И.Ионов, В.Какорин, А.Капанов, А.Карпыков, Ким Досен, Д.Кузенбаев, Б.Куспангалиев, С.Майоров, А.Маргулан, Е.Малиновская, Э.Меликов, М.Мендикулов, А.Мухтаров, Б.Нарбаев, Л.Нуркушева, О.Приемец, А.Сабитов, К.Самойлов, М.Сейдалин, Р.Сейдалин, А.Смоленский, А.Сыздыкова, Н.Рипинский, А.Татыгулов, Д.Тойшубеков, Х.Труспекова, А.Туякаева, Б.Туякбаева, Н.Ульченко, Ш.Утенова, Р.Фатиков, А.Хамедов, Ф.Чекаев, А.Шынкожаева, и др.);

- об особенностях градостроительных комплексов и отдельных зданий в различных регионах Казахстана (Г.Абдрасилова, М.Гинзбург, Ю.Гендовский, С.Донченко, А.Жук, Н.Иванова, О.Иванова, А.Капанов, Д.Кричевский, В.Лапин, И.Леонидов, М.Павлов, А.Раппапорт, В.Романов, К.Самойлов, Н.Соколов, Е.Стамо, К.Табынбаева, Ш.Утенова, Л.Ухоботов, Е.Шен, Ю.Яралов и др.);

- по подбору наиболее известных произведений, иллюстрирующих стилистику Модернизма в архитектуре Казахстана в областных сводах памятников.

Однако эти исследования не рассматривали Модернизм в архитектуре Казахстана как специфическое явление, оказавшее значительное влияние на развитие регионального зодчества, имеющее своеобразный генезис, эволюцию и перспективы дальнейшего развития.

На основании этого **научная новизна** предлагаемого исследования состоит во **ВПЕРВЫЕ ПРОВЕДЁННОМ НА ДИССЕРТАЦИОННОМ УРОВНЕ ИЗУЧЕНИИ МОДЕРНИЗМА В АРХИТЕКТУРЕ КАЗАХСТАНА КАК СВОЕОБРАЗНОГО СТИЛЕВОГО НАПРАВЛЕНИЯ, ИМЕЮЩЕГО ОРИГИНАЛЬНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ, СВОЕОБРАЗНУЮ ЭВОЛЮЦИЮ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ**. В контексте этого:

- впервые произведения архитектуры Казахстана интегрированы в тематике модернистского стилевого подхода к формообразованию;

- впервые определённая в процессе интеграции совокупность этих произведений дифференцирована по внутри-тематическим направлениям архитектуры Модернизма;

- впервые акцентированы значимые аспекты взаимовлияния архитектурно-художественных форм разного происхождения и тематической направленности в процессе кристаллизации общего модернистского подхода к формообразованию;

- впервые прослежена эволюция модернистского архитектурно-художественного формообразования в зодчестве Казахстана;

- впервые ряд зданий рассматривается в качестве иллюстрации интерпретации архитектуры Модернизма;

- впервые архитектура казахстанского Модернизма рассмотрена в контексте мирового архитектурного процесса;

- впервые выявлена перспектива дальнейшего развития Модернизма на основе проявления этой тематики в произведениях современной архитектуры

Казахстана;

- впервые выполнено краткое описание около 200 зданий и сооружений казахстанской архитектуры, либо ранее не рассматривавшихся в научной литературе с точки зрения особенностей стилового решения или пока не упомянутых вообще.

Практическая значимость исследования заключается в следующем:

- на базе проведенного автором исследования разработаны теоретические положения, массив которых освещает важную культурно-историческую проблему появления, существования и влияния на дальнейшее развитие архитектуры Казахстана феномена Модернизма;

- введены в научный оборот ряд недавно построенных в Казахстане объектов;

- акцентирована целесообразность активного изучения и сохранения наследия Модернизма в архитектуре Казахстана;

- указаны перспективы дальнейшего изучения Модернизма в архитектуре Казахстана как части глобального процесса архитектурно-художественного формообразования;

- углублена степень изученности архитектуры Казахстана и мирового архитектурного процесса 20 – начала 21 веков.

Это формирует возможность использования результатов исследования в последующих научных разработках, учебном процессе подготовки специалистов в области архитектуры, дизайна и искусствоведения на уровне специалитета, бакалавриата, магистратуры и докторантуры, практической работе в сфере проектирования для нового строительства, реконструкции, сохранения и пропаганды историко-культурного наследия.

Основные положения, выносимые на защиту. На защиту выносятся полученные на основе сбора материалов, анализа полученных данных и синтеза результатов анализа новые научные положения, определяющие СВОЕОБРАЗИЕ ГЕНЕЗИСА, ЭВОЛЮЦИИ И ПЕРСПЕКТИВ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ВЕРСИИ МОДЕРНИЗМА, КАК ЧАСТИ МИРОВОГО АРХИТЕКТУРНОГО ПРОЦЕССА:

- стилистически Модернизм в архитектуре Казахстана явился результатом развития региональной версии архитектурно-художественного формообразования;

- хронологически появление Модернизма в архитектуре Казахстана явилось закономерным результатом развития архитектурно-художественного формообразования;

- тематическое разнообразие Модернизма в архитектуре Казахстана является отражением этапов развития архитектурно-художественного формообразования;

- степень насыщенности архитектуры Казахстана произведениями в стилистике Модернизма в различные периоды является отражением своеобразия эволюции процесса архитектурно-художественного формообразования при естественном или искусственном изменении стиливых предпочтений в обществе;

- потенциал модернистского подхода к архитектурно-художественному

формообразованию в архитектуре Казахстана не исчерпан;

- Модернизм является развивающейся частью современной много-тематической стилевой совокупности архитектуры Казахстана.

Объем и структура диссертации. Диссертация состоит из одного тома объёмом 246 страниц, включающего текст и идущие по тексту 103 рисунка, состоящих из тематически дифференцированных 765 взятых из различных источников фотографий объектов. Содержание структурировано на Введение, три раздела, список использованных источников (140 наименований), Приложение (источники иллюстраций). В большинстве случаев указаны первоначальные названия объектов и годы ввода их в эксплуатацию. Персоналии и авторские коллективы некоторых объектов в процессе работы определить не удалось. По тексту названия объектов для удобства восприятия даны с заглавной буквы.

Апробация диссертации. Результаты исследования доложены на нескольких внутриуниверситетских научно-практических семинарах; используются в авторской научно-педагогической практике; В рамках данной диссертации были опубликована 2 статьи, которые были проиндексирована в базе Scopus.

Список публикаций автора по теме диссертации:

1. Modernist architecture of Kazakhstan: Preservation strategies //«Project Baikal», по направлению Architecture – 23% процентиль, квартиль – Q3
2. Comparative Analysis of Modernist and Postmodernist Approaches to Urban Space //Civil Engineering and Architecture, по направлению Architecture – 66% процентиль, квартиль – Q2.)

В первом разделе «ПРЕДМОДЕРНИСТСКОЕ РАЗВИТИЕ АРХИТЕКТУРЫ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 20 ВЕКА» последовательно рассмотрены: Архитектурно-художественный контекст и появление Модернизма в зарубежной архитектуре конца 19 – первой половины 20 века; Архитектурно-художественный контекст и появление Конструктивизма в казахстанской архитектуре конца 19 – начала 20 века; Развитие Постконструктивизма в казахстанской архитектуре первой половины 20 века. Проведённый в первом разделе анализ на основе рассмотрения 135 объектов (63 зарубежных и 72 отечественных) позволяет сделать следующие выводы:

- Казахская архитектура рубежа 19-20 века представляет собой сочетание традиционных региональных построек кочевого, полукочевого и оседлого образа жизни и инноваций, привнесённых переселенцами из различных сопредельных территорий.

- Различие природно-климатических условий определило специфику формообразования в различных регионах страны. Кочевой и полукочевой образ жизни части населения определил распространение юрты в качестве основной формы построек различного назначения. Полукочевое и оседлое хозяйствование определило распространение в южных районах глинобитных построек с

навесами и плоскими, иногда эксплуатируемыми кровлями. В восточных, северных и западных регионах преобладающим типом построек являлись глинобитные, кирпичные и деревянные дома со скатными кровлями.

- Городские постройки сначала в единичных случаях, а потом и во всё более расширяющихся масштабах начинают отражать основные направления современного мирового архитектурного процесса, учитывая в формообразование природно-климатические особенности региона строительства. Из многообразия стилевых направлений, характерных для мирового архитектурного процесса рубежа 19-20 веков в Казахстане наибольшее распространение получили такие стили как Неоклассицизм, Эклектика и Модерн.

- К началу второго десятилетия 20 века Эклектика и Модерн исчезли из практики. Потенциал дальнейшего развития сохранил только Неоклассицизм.

- В поисках инновационного более рационального формообразования и сходя из различных творческих ориентиров М.Гинзбург и Ле Корбюзье творчески интерпретировали формы центрально-азиатской и ближневосточной массовой застройки, сформировав своеобразное стилевое направление, которое в отечественной литературе получило название Конструктивизм, а в зарубежной – Модернизм.

- Региональная природно-климатическая специфика более северных, с большим количеством атмосферных осадков, чем в первоисточнике, регионов не позволила в точности реализовать творческие замыслы этих архитекторов в сфере инновационного формообразования и Конструктивизм достаточно быстро трансформировался в Постконструктивизм, формы которого в большей степени отвечали природно-климатическим условиям районов массового применения.

- Стремление к рационализации формообразования шло не только по пути поиска инновационных форм. Часть архитекторов сосредоточилась на попытках упрощения неоклассического направления формообразования. Это породило такое стилевое явление как Упрощённый классицизм.

- По ряду позиций архитектурно-художественные формы Постконструктивизма и Упрощённого классицизма совпали.

- Специфика развития культурного процесса в Казахстане с середины первой трети 20 века сделала переосмысленный с позиций использования лучших достижений мировой архитектурной практики Неоклассицизм значительно более востребованным, чем различные версии Постконструктивизма.

- Массовое применение получили по-новому воспринимаемые различные интерпретации классических ордерных композиций с достаточно точным воспроизведением соответствующей детализировки.

Во втором разделе «РАЗВИТИЕ МОДЕРНИЗМА В АРХИТЕКТУРЕ КАЗАХСТАНА 20 ВЕКА» последовательно рассмотрены: Зарубежный архитектурный контекст казахстанского Модернизма второй половины 20 века; Казахстанский архитектурный контекст Модернизма второй половины 20 века; Казахстанский архитектурный Модернизм второй половины 20 века.

Проведённый во втором разделе анализ на основе рассмотрения 216 объектов (72 зарубежных и 144 отечественных) позволяет сделать следующие выводы:

- К середине 20 века эволюционировавший Модернизм занял ведущее положение в зарубежной архитектуре.

- Несмотря на многочисленные вариации, к 1970-м годам универсализм архитектурно-художественного формообразования Модернизма эволюционно сменяется тематически разнонаправленными поисками, сформировавшими ставшим доминирующим Постмодернизм.

- Постмодернистские вариации в зарубежной архитектуре сосредоточились: на различных интерпретациях исторически сложившихся архитектурных форм; на попытках вписать новостройки в сложившийся городской контекст; на использовании семантически конкретных «внеархитектурных» форм; на применении полиассоциативных, персонально произвольно трактуемых форм; акцентировании технико-технологических конструктивных и инженерно-коммуникационных решений; на интерпретации концептуальных основ Модернизма и инновационного подхода к формообразованию в виде многоликого Деконструктивизма.

- В отличие от зарубежной архитектуры, казахстанский Модернизм середины 20 века проявлялся малочисленными примерами.

- Основным направлением развития отечественной архитектуры периода является Неоклассицизм, который, будучи дополнен элементами из активно изучаемого национального культурного наследия, сформировал Этно-неоклассицизм.

- Правительственные директивы середины 1950-х годов по изменению отечественного архитектурно-художественного формообразования в контексте критики неоклассического подхода определили рост распространения Модернизма.

- Тематическая направленность отечественного Модернизма определялась как оригинальными идеями, так и интерпретациями популярных мотивов зарубежного Модернизма.

- Универсализм архитектурно-художественного формообразования отечественного Модернизма постепенно стал дополняться интерпретациями различных образов сформировав Романтизм.

В третьем разделе «НЕОМОДЕРНИЗМ В АРХИТЕКТУРЕ КАЗАХСТАНА НАЧАЛА 21 ВЕКА» последовательно рассмотрены: Архитектурно-художественный контекст казахстанского Неомодернизма в зарубежной архитектуре; Архитектурно-художественный контекст Неомодернизма в архитектуре Казахстана; Неомодернизм в архитектуре Казахстана. Проведённый в третьем разделе анализ на основе рассмотрения 432 объектов (81 зарубежных и 342 отечественных) позволяет сделать следующие выводы:

- Казахстанский архитектурный контекст Неомодернизма начала 21 века включает такие имеющие глобальное распространение стили и стилевые направления как Неоклассицизм, Неоромантизм, Деконструктивизм,

Неорационализм.

- В казахстанской архитектуре все эти стили и стилевые направления представлены как в интернациональных, так и в этно-ориентированных версиях.

- Этно-версии включают как простое добавление в цветной, фактурной, пластической или комбинированной версии тех или иных узоров из орнаментного наследия Казахстана, так и интерпретацию историко-культурных парадигм.

- Наибольшее распространение в казахстанской архитектуре имеет Неоромантизм, выросший из постмодернистского Метафоризма.

- Широкое применение находят ортодоксальные, упрощённые и романтические версии Неоклассицизма.

- Опирающийся на переосмысленный Модернизм прошлого века, активно развивается многотемный Деконструктивизм.

- Архитектурно-художественное формообразование в сфере массовой застройки жилыми, общественными и промышленными зданиями занимает возродившийся упрощённо-функциональный подход Неорационализма.

- В отличие от предыдущего периода Неорационализм 21 века базируется не общедоступных типовых проектах, а на повторно применяемых проектах в пределах архитектурно-градостроительной деятельности отдельных проектно-строительных компаний.

- Всё более абстрагируемые версии Метафоризма постепенно формируют направление, обеспечившее возрождение романтизированного функционализма в виде Неомодернизма.

- Другим источником Неомодернизма служит разностепенная индивидуализация повторно применяемых проектов для создания акцентов в массовой застройке.

- В отличие от второй половины 20 века в современном Неомодернизме практически отсутствует массовая интерпретация «модных» прототипов из мировой архитектурной практики.

- Рубеж 20-21 веков в архитектуре Казахстана показателен активным привлечением иностранных проектировщиков, чьи произведения становятся неотъемлемой частью отечественного зодчества.

В обобщающем результаты проведённого исследования ЗАКЛЮЧЕНИИ указано

Казахстанская версия Модернизма имеет своеобразную историю. Имея корни в Конструктивизме, он уникальным образом после четверть векового перерыва продолжил развитие идей Конструктивизма, который был полностью исключён из отечественной проектно-строительной практики во второй половине 1930-х годов. В конце 1950-х годов, как ответ на директиву о «борьбе с излишествами», которые, как тогда трактовалось, были результатом неадекватного задачам реального строительства «украшательства» и олицетворялись Национально-неоклассическим стилем, возник новый подход. Он подразумевал, в том числе, творческую интерпретацию архитектурных идей, которые, в отличие от нашей страны, продолжали непрерывно реализовываться

в архитектуре ряда зарубежных стран с конца 1920-х годов, получив название «Современное движение» или Модернизм. Подразумевалось, что обращение к «вечным», «универсальным» формам образует единый язык архитектуры различных стран. Абстрактность этих форм, как предполагалось, подразумевала возможность их адекватной к конкретному территориально-культурному контексту трактовки. Однако эта «семантическая бедность» постепенно сформировала отторжение универсализма архитектурно-художественного формообразования.

Соответственно и в Казахстане варианты Интернационального стиля не получили широкого распространения. Их, как и было до этого с Неоклассицизмом, начали интерпретировать в аспекте национальной и региональной архитектуры, сформировав оригинальный региональный вариант Модернизма. Его наследие стало основой для нового витка развития архитектуры. Последовавшая постмодернистская стадия развития архитектурно-художественных форм олицетворяет агрессивное противостояние различных нео-стилей.

Но, несмотря на разнонаправленный характер творческих поисков, мировой архитектурный процесс вновь все больше приобретает черты общности. Выдающиеся архитекторы разрабатывают и реализуют свои проекты во многих странах мира. Эти объекты, естественно, становятся образцом для подражания и интерпретацией местными специалистами. Творчески переосмысленные местные или региональные формы, первоначально реализованные в других странах как оригинальная экзотика, становятся межрегиональными с массовым применением.

Генезис, эволюция и возрождение Модернизма в архитектуре Казахстана конца 19 – начала 21 века могут быть представлены в следующей последовательности:

- ЕСТЕСТВЕННЫЙ РАЦИОНАЛИЗМ традиционного дома в Центральной Азии;
- КОНСТРУКТИВИЗМ как часть архитектурного авангарда начала 20 века и интерпретация регионального Рационализма в новый трансрегиональный подход к формообразованию;
- ПОСТКОНСТРУКТИВИЗМ как вынужденная реальной архитектурно-строительной практикой адаптивно-региональная интерпретация конструктивизма к специфике природно-климатических особенностей;
- РАЦИОНАЛИЗМ как упрощённо-функциональный трансрегиональный подход к массовой архитектуре, обусловленный особенностями социально-экономического развития страны (сопутствующее появление и развитие этно-версии стиля как знак историко-культурной преемственности зодчества);
- МОДЕРНИЗМ как романтическая трансрегиональная интерпретация функционализма (сопутствующее появление и развитие этно-версии стиля как знак историко-культурной преемственности зодчества);
- ПОСТМОДЕРНИЗМ как противопоставляемое универсальности

формообразования Модернизма расширение спектра региональных и трансрегиональных метафор в формообразовании;

- ДЕКОНСТРУКТИВИЗМ как постмодернистское Переосмысление идей архитектурного авангарда начала 20 века (сопутствующее появление и развитие этно-версии стиля как знак историко-культурной преемственности зодчества);
- НЕОМОДЕРНИЗМ как возрождение и дальнейшее развитие романтических идей модернизма середины 20 века (сопутствующее появление и развитие этно-версии стиля как знак историко-культурной преемственности зодчества);
- НЕОРАЦИОНАЛИЗМ как адекватный специфике социально-экономического развития страны переосмысленный упрощённо-функциональный трансрегиональный подход к массовой архитектуре (сопутствующее появление и развитие этно-версии стиля как знак историко-культурной преемственности зодчества).

На всех этапах развития казахстанский Модернизм был неотъемлемой частью мирового архитектурного процесса. Он развивался в своеобразном архитектурном контексте, представленном эволюционирующими версиями Рационализма, Романтизма и Классицизма. Количественное соотношение произведений каждого направления в совокупности архитектурной практики постоянно изменялось под влиянием социально-экономических, технико-технологических и культурно-мировоззренческих факторов. Изменения носили как эволюционный, так и революционный характер. Постепенные изменения стилевой направленности на основе эстетических переосмыслений иногда резко трансформировались под влиянием возникавшей потребности срочного решения актуальных задач социально-экономического развития страны.

Показательно, что архитектура глобального Модернизма середины 20 века никогда не становилась этнически и регионально узнаваемой. Универсализм её формообразования стал одной из причин критики и последовавшего отхода от постулатов Модернизма. Однако через полвека, в эпоху позднего Постмодернизма новая версия Интернационального стиля проявилась на основе своего рода пан-Метафоризма начала 21 века. Этот процесс нашёл своё оригинальное воплощение в архитектуре Казахстана.

Проведённое исследование имеет перспективы в сфере дальнейшего отслеживания практики отечественного Модернизма, определения степени его распространения и фиксации тематических трансформаций в контексте мирового архитектурного процесса.

ABSTRACT

thesis on:

Evolution of modernism in the architecture of Kazakhstan (early XX - early XXI century)

**submitted for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the educational
program 8D07302 - Architecture and Urban Planning**

KUSTAUBAEVA MANAR MUKHTAROVNA

Reflecting one of the aspects of the dialectic of the thousand-year relationship between Avantgardism and Traditionalism, based as an ideal on the possibility of universalization of formation, architectural Modernism, which appeared by the end of the first quarter of the 20th century, had a significant impact on the development of world architecture. This name combines various style trends. Strongly denying the styles of the past, he led to the emergence of new architectural and artistic forms and the widespread use of new structures. The originally interpreted primacy of the function determined a different view of volumetric-planning and architectural-artistic solutions. However, having gone through a number of peculiar stages in its development, Modernism by the middle of the 20th century practically exhausted its novelty. Some stereotyping of forms began to slow down the world architectural process in a certain way. Attempts to transform the ubiquitous forms of regional cultural and territorial interpretation have led to an understanding of the need to search for other approaches. The multidirectional of the subsequent creative searches determined a new focus of the global architectural process.

But, having questioned the ideological and aesthetic canons of Modernism and thereby cleared the way for new concepts in architectural creativity, Postmodernism has not yet consolidated into something new. Like half a century ago, different-thematic pluralism stylistically dominates in architectural formation. The paradox of this pluralism is that, although the original principles of Modernism are no longer proclaimed the only correct ones, the originality of the modernist approach is still manifested in architectural and artistic formation, demonstrating the existing potential for further development.

The Kazakh version of Modernism architecture has a number of characteristic features at all stages of evolution - from emergence and dominance to extinction and revival. It is this ongoing development that forms the need for a special study of the phenomenon of Modernism in the architecture of Kazakhstan, which determines **the relevance** of the work presented.

Considering Kazakhstani Modernism in the context of the world architectural process, Kazakhstani architecture of the late 19-20th centuries was conditionally partially isolated from the totality of architectural works of the Russian Empire and the Soviet Union, the main development trends of which it corresponded to one degree or another. The author of the study is aware of some conventionality of stylistic criteria used to determine the direction of the architectural and artistic solution of a building. Moreover, in some buildings features of various styles are synthesized. Therefore, the stylistic classification and corresponding differentiation of buildings is carried out in

terms of stylistic features dominating the facades.

The purpose of the study is to identify the peculiarities of the development of architectural and artistic forms in Kazakhstan in the style of Modernism.

The object of research is Modernism as a specific style phenomenon in architecture.

The subject of the study is the specificity of global, regional and local thematic areas reflected in the architectural and artistic solution of the facades of various buildings in the context of the general modernist stylistic orientation of the architecture of Kazakhstan in certain periods of its development.

The objectives of the study are determined by the purpose, object and subject of the study:

- emphasize the specifics of Modernism as a style theme of architectural and artistic formation;
- to determine the specifics of the genesis of Modernism in the context of the development of regional architecture;
- identify regional features of Modernism in the architecture of Kazakhstan;
- to identify the features of the evolution of Modernism in the architecture of Kazakhstan at various stages;
- show the relationship of the development of Modernism in the architecture of Kazakhstan with the global architectural process;
- emphasize the potential for further development of Modernism in the modern architecture of Kazakhstan.

Study boundaries:

- the study is thematically limited by the architectural and artistic features of the facade formation;
- Typologically, civil and industrial buildings are covered by the study, except for memorial and religious buildings that have the specifics of shaping that require special research;
- chronologically, the study covers Kazakh architecture in the context of the world architectural process of the late 19th and early 21st centuries;
- geographically, the study is mainly limited to Kazakhstan and some neighboring territories that have regional natural and climatic features and cultural and historical features of development in common with Kazakhstan.

Research methods are based on a general scientific approach to consistently determine the array of textual and illustrative material, integrate and differentiate this array in accordance with the purpose and objectives of research, analysis of available data, and synthesis of analysis results. The research base consists of 765 objects of domestic and foreign architecture, as well as materials from 140 literary sources.

These methods determined the sequence and methods of work: determining the totality of research devoted to the study of the style specifics of architectural and artistic formation in world and Kazakhstani architecture of the late 19th - early 21st centuries; differentiation of the array of studies on style topics of architecture development; identification of studies emphasizing the specifics of the stylistics of modernism in architecture; definition of a set of examples illustrating the prerequisites

for the emergence, evolution and prospects of Modernism in world and Kazakhstan architecture; differentiation of the array of examples according to the peculiarities of the development of Modernism in different periods in the architecture of Kazakhstan; integration of data for conducting a research analysis of the development of Modernism in the architecture of Kazakhstan; synthesizing the results of the analysis of the development of Modernism in the architecture of Kazakhstan to determine its specifics, the degree of influence on the architectural and artistic process and the prospects for further development in architecture.

The degree of study of the problem of the evolution of Modernism in the architecture of Kazakhstan is determined by the studies of various issues conducted over the years:

- on general theoretical problems of architectural and artistic formation in global and regional aspects (G. Abdrasilova, Sh. Askarov, E. Baytenov, B. Balykbaev, O. Volichenko, S. Giamarelos, M. Ginzburg, K. Dvorzhak, ChCh Dzhenks, I. Dobricina, A. Efimov, A. Zenkevich, A. Zinchenko, B. Ibraev, A. Ikonnikov, I. Ilyin, A. Kaplun, I. Kasyanenko, Yu. Klikich, V.K. Ovaley, G. Kuzina, V. Nikitin, D. Omuraliev, A. Rapaport, E. Rossiyskaya, P. Rychkov, A. Ryabushin, E. Sergeeva, A. Solokolina, D. Toishubekov, M. Uvarova, M. Wigley, K. Frempton, V. Haight, etc.);

- about Kazakh architecture in the context of the regional and world architectural process (A. Amirkhanyan, M. Barkhin, R. Bayazitov, A. Gutnov, I. Zayats, A. Ikonnikov, J. Kenesarina, L. Kisilevich, Yu. Kosenkova, D.K. Buzenbaev, B. Kuspangaliev, F. Moiser, O. Priemets, I. Rabinovich, A. Ryabushin, G. Sobryabasova, K. Samoilov, A. Suzdaltseva, I. Tomina, E. Usembaeva, S. Khan-Magomedov, O. Shvidkovsky, Yu. Yaralov, etc.);

- on peculiarities of architectural and artistic formation of Kazakhstan architecture in general and for different periods (G. Abdrasilova, E. Aydar, S. Aldungarova, L. Aukhadieva, S. Baymagambetov, B. Balykbaev, Ch. Bapishev, T. Basenov, A. Beysenova, V. Gershberg, B.G. Laudinov, V. Greben, E. Danibekova, S. Donchenko, E. Duisebay, B. Essenzholov, K. Ibragimova, B. Ibraev, J. Imanbaeva, I. Ionov, V. Kakorin, A.K. Kapanov, A. Karypkov, Kim Dosen, D. Kuzenbaev, B. Kuspangaliev, S. Mayorov, A. Margulan, E. Malinovskaya, E. Melikov, M. Mendikulov, A. Mukhtarov, B.N Arbaev, L. Nurkusheva, O. Priemets, A. Sabitov, K. Samoylov, M. Seydalin, R. Seydalin, A. Smolensky, A. Syzdykova, N. Ripinsky, A. Tatygulov, D. Toishubekov, Kh.Truspekova, A. Tuyakaeva, B. Tuyakbaeva, N. Ulchenko, S. Utenova, R. Fatikov, A. Khamedov, F. Chekaev, A. Shynkozhaeva, etc.);

- on the features of urban development complexes and individual buildings in different regions of Kazakhstan (G. Abdrasilova, M. Ginzburg, Yu. Gendovsky, S. Donchenko, A. Zhuk, N. Ivanova, O. Ivanova, A. Kapanov, D. Krichevsky, V. Lapin, I. Leonidov, M. Pavlov, A. Rapaport, V. Romanov, K. Samoilov, N. Sokolov, E. Satamo, K. Tabyndaeva, S. Utenova, L. Ukhobotov, E. Shen, Yu Ralov, etc.);

- on the selection of the most famous works illustrating the style of Modernism in the architecture of Kazakhstan in the regional arches of monuments.

However, these studies did not consider Modernism in the architecture of Kazakhstan as a specific phenomenon that had a significant impact on the development of regional

architecture, having a peculiar genesis, evolution and prospects for further development.

Based on this, the scientific novelty of the proposed study consists in the FIRST DISSERTATION LEVEL STUDY OF MODERNISM IN THE ARCHITECTURE OF KAZAKHSTAN AS A KIND OF STYLE DIRECTION, HAVING AN ORIGINAL ORIGIN, A KIND OF EVOLUTION AND PROSPECTS FOR FURTHER DEVELOPMENT. In the context of this:

- for the first time, the works of architecture of Kazakhstan are integrated into the theme of the modernist style approach to shaping;
- for the first time determined in the process of integration, the totality of these works is differentiated according to the intra-thematic areas of Modernism architecture;
- for the first time, significant aspects of the mutual influence of architectural and artistic forms of different origin and thematic orientation in the process of crystallization of the general modernist approach to shaping are emphasized;
- for the first time, the evolution of modernist architectural and artistic formation in the architecture of Kazakhstan was traced;
- for the first time, a number of buildings are considered as an illustration of the interpretation of Modernism architecture;
- for the first time, the architecture of Kazakhstani Modernism is considered in the context of the global architectural process;
- for the first time, the prospect of further development of Modernism was revealed on the basis of the manifestation of this theme in the works of modern architecture of Kazakhstan;
- for the first time, a brief description of about 200 buildings and structures of Kazakhstani architecture, or previously not considered in the scientific literature from the point of view of the features of the style solution or not yet mentioned at all, was made.

The practical significance of the study is as follows:

- based on the research conducted by the author, theoretical provisions have been developed, the array of which illuminates the important cultural and historical problem of the emergence, existence and influence on the further development of the architecture of Kazakhstan of the Modernism phenomenon;
- a number of recently built facilities in Kazakhstan have been put into scientific circulation;
- the expediency of active study and preservation of the heritage of Modernism in the architecture of Kazakhstan is emphasized;
- prospects for further study of Modernism in the architecture of Kazakhstan as part of the global process of architectural and artistic formation are indicated;
- the degree of knowledge of the architecture of Kazakhstan and the world architectural process of the 20th - early 21st centuries has been deepened.

This forms the possibility of using the research results in subsequent scientific developments, the educational process of training specialists in the field of architecture, design and art history at the level of specialty, undergraduate, master's and doctoral studies, practical work in the field of design for new construction, reconstruction,

preservation and promotion of historical and cultural heritage.

Main provisions submitted for protection. New scientific provisions obtained on the basis of the collection of materials, analysis of the data obtained and synthesis of the analysis results are submitted for protection, which determine the originality of genesis, evolution and prospects for the further development of the Kazakh version of modernism, as part of the global architectural process:

- stylistically, Modernism in the architecture of Kazakhstan was the result of the development of a regional version of architectural and artistic formation;
- chronologically, the appearance of Modernism in the architecture of Kazakhstan was a natural result of the development of architectural and artistic formation;
- the thematic diversity of Modernism in the architecture of Kazakhstan is a reflection of the stages of development of architectural and artistic formation;
- the degree of saturation of the architecture of Kazakhstan with works in the style of Modernism in different periods is a reflection of the originality of the evolution of the process of architectural and artistic formation with a natural or artificial change in style preferences in society;
- the potential of the modernist approach to architectural and artistic formation in the architecture of Kazakhstan has not been exhausted;

Modernism is a developing part of the modern multi-thematic style set of architecture of Kazakhstan.

Thesis scope and structure. The dissertation consists of one volume of 246 pages, including text and 103 drawings going through the text, consisting of thematically differentiated 765 photographs of objects taken from various sources. The content is structured into an Introduction, three sections, a list of used sources (140 items), an Appendix (sources of illustrations). In most cases, the original names of the objects and the years of their commissioning are indicated. The personalities and author's teams of some objects in the process of work could not be determined. In the text, the names of objects for ease of perception are given with a capital letter.

Approbation of dissertation. The results of the study were reported at several intra-university scientific and practical seminars; used in author's scientific and pedagogical practice; Within the framework of this dissertation, 2 articles were published, which were indexed in the Scopus database.

List of publications by the author on the topic of the dissertation:

1. Modernist architecture of Kazakhstan: Preservation strategies //«Project Baikal», in the field of Architecture – 23% percentile, quartile – Q3
2. Comparative Analysis of Modernist and Postmodernist Approaches to Urban Space //Civil Engineering and Architecture, in the field of Architecture – 66% percentile, quartile – Q2.)

In the first section "PRE-MODERN DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE IN THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY," the following are successively considered: Architectural and artistic context and the emergence of Modernism in foreign architecture of the late 19th - first half of the 20th century; Architectural and artistic context and the emergence of Constructivism in Kazakh architecture of the late 19th and early 20th century; Development of Postconstructivism in Kazakh

architecture in the first half of the 20th century. The analysis carried out in the first section based on the consideration of 135 objects (63 foreign and 72 domestic) allows us to draw the following conclusions:

- The Kazakh architecture of the turn of the 19-20th century is a combination of traditional regional buildings of a nomadic, semi-nomadic and sedentary lifestyle and innovations introduced by immigrants from various neighboring territories.
- The difference in natural and climatic conditions determined the specifics of shaping in different regions of the country. The nomadic and semi-nomadic lifestyle of part of the population determined the spread of the yurt as the main form of buildings for various purposes. Semi-nomadic and sedentary management determined the distribution in the southern regions of adobe buildings with canopies and flat, sometimes exploited roofs. In the eastern, northern and western regions, the predominant type of buildings were adobe, brick and wooden houses with pitched roofs.
- Urban buildings, first in isolated cases, and then on an increasingly expanding scale, begin to reflect the main directions of the modern world architectural process, taking into account the natural and climatic features of the construction region in the formation. Of the variety of styles characteristic of the world architectural process of the turn of the 19-20th centuries in Kazakhstan, such styles as Neoclassicism, Eclecticism and Modern are most widespread.
- By the beginning of the second decade of the 20th century, Eclecticism and Modern had disappeared from practice. Only Neoclassicism retained the potential for further development.
- M.Ginzburg and Le Corbusier creatively interpreted the forms of Central Asian and Middle Eastern mass development in search of innovative more rational formation and descending from various creative orientations, forming a kind of style direction, which was called Constructivism in Russian literature, and Modernism in foreign literature.
- The regional natural and climatic specificity of the more northern regions, with a greater amount of precipitation than in the original source, did not allow the exact realization of the creative ideas of these architects in the field of innovative formation and Constructivism quickly transformed into Post-constructivism, the forms of which to a greater extent corresponded to the natural and climatic conditions of areas of mass application.
- The desire to rationalize the formation went not only along the path of finding innovative forms. Some architects focused on attempts to simplify the neoclassical direction of formation. This gave rise to such a style phenomenon as Simplified classicism.
- In a number of positions, the architectural and artistic forms of Postconstructivism and Simplified classicism coincided.
- The specifics of the development of the cultural process in Kazakhstan from the middle of the first third of the 20th century made Neoclassicism, rethought from the standpoint of using the best achievements of world architectural practice, much more in demand than various versions of Postconstructivism.
- Perceived different interpretations of classic order compositions with sufficiently

accurate reproduction of the corresponding detailing have received mass application. In the second section "DEVELOPMENT OF MODERNISM IN THE ARCHITECTURE OF KAZAKHSTAN OF THE 20th CENTURY," the following are successively considered: Foreign architectural context of Kazakhstani Modernism of the second half of the 20th century; Kazakhstani architectural context of Modernism in the second half of the 20th century; Kazakhstani architectural Modernism of the second half of the 20th century. The analysis carried out in the second section based on the consideration of 216 objects (72 foreign and 144 domestic) allows us to draw the following conclusions:

- By the middle of the 20th century, the evolved Modernism took a leading position in foreign architecture.
- Despite numerous variations, by the 1970s the universalism of the architectural and artistic formation of Modernism was evolutionarily replaced by thematically multidirectional searches that formed the dominant Postmodernism.
- Postmodern variations in foreign architecture focused: on different interpretations of historically established architectural forms; trying to fit new buildings into the current urban context; using semantically specific "extra-architectural" forms; on the use of polyassociative, personally arbitrarily interpreted forms; emphasizing technical and technological design and engineering and communication solutions; on the interpretation of the conceptual foundations of Modernism and an innovative approach to shaping in the form of a multifaceted Deconstructivism.
- Unlike foreign architecture, Kazakhstani Modernism of the mid-20th century was manifested by few examples.
- The main direction of the development of domestic architecture of the period is Neoclassicism, which, being supplemented by elements from the actively studied national cultural heritage, formed Ethno-neoclassicism.
- Government directives of the mid-1950s to change the domestic architectural and artistic formation in the context of criticism of the neoclassical approach determined the growth of the spread of Modernism.
- The thematic orientation of domestic Modernism was determined by both original ideas and interpretations of popular motifs of foreign Modernism.
- The universalism of the architectural and artistic formation of domestic Modernism gradually began to be supplemented by interpretations of various images forming Romanticism.

In the third section "NEOMODERNISM IN THE ARCHITECTURE OF KAZAKHSTAN AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY," the following are successively considered: The architectural and artistic context of Kazakhstani Neomodernism in foreign architecture; The architectural and artistic context of Neomodernism in the architecture of Kazakhstan; Neo-modernism in the architecture of Kazakhstan. The analysis carried out in the third section based on the consideration of 432 objects (81 foreign and 342 domestic) allows us to draw the following conclusions:

- The Kazakhstani architectural context of Neomodernism of the early 21st century includes such styles and styles with global distribution as Neoclassicism,

Neoromanticism, Deconstructivism, Neorationalism.

- In Kazakhstan's architecture, all these styles and styles are presented in both international and ethno-oriented versions.
- Ethno versions include both a simple addition to the color, textured, plastic or combined version of certain patterns from the ornamental heritage of Kazakhstan, and the interpretation of historical and cultural paradigms.
- The most widespread in Kazakh architecture is Neo-romanticism, which grew out of postmodern Metaphorism.
- Orthodox, simplified and romantic versions of Neoclassicism are widely used.
- Based on the rethought Modernism of the last century, multi-volume Deconstructivism is actively developing.
- Architectural and artistic formation in the field of mass development of residential, public and industrial buildings occupies the revived simplified-functional approach of Neorationalism.
- Unlike the previous period, Neorationalism of the 21st century is not based on publicly available standard projects, but on reused projects within the architectural and urban planning activities of individual design and construction companies.
- Increasingly abstracted versions of Metaphorism gradually form the direction that ensured the revival of romanticized functionalism in the form of Neo-modernism.
- Another source of Neo-modernism is the differential individualization of reused projects to create accents in mass development.
- Unlike the second half of the 20th century, in modern Neomodernism there is practically no mass interpretation of "fashionable" prototypes from world architectural practice.
- The turn of 20-21 centuries in the architecture of Kazakhstan is indicative of the active involvement of foreign designers, whose works are becoming an integral part of domestic architecture.

In the summary of the results of the study, CONCLUSION is indicated. The Kazakhstan version of Modernism has a peculiar history. Having roots in Constructivism, he uniquely, after a quarter-century break, continued the development of the ideas of Constructivism, which was completely excluded from domestic design and construction practice in the second half of the 1930s. In the late 1950s, as a response to the directive on "combating excesses," which, as it was then interpreted, were the result of inadequate tasks of real construction of "decoration" and were personified by the National Neoclassical style, a new approach arose. He meant, among other things, a creative interpretation of architectural ideas, which, unlike our country, continued to be continuously implemented in the architecture of a number of foreign countries since the late 1920s, called "Modern Movement" or Modernism. It was understood that the appeal to "eternal," "universal" forms forms a single language of architecture of various countries. The abstractness of these forms was supposed to imply the possibility of their interpretation adequate to a specific territorial-cultural context. However, this "semantic poverty" gradually formed the rejection of the universalism of architectural and artistic formation.

Accordingly, in Kazakhstan, versions of the International style were not widely used.

They, as was the case before with Neoclassicism, began to be interpreted in terms of national and regional architecture, forming the original regional version of Modernism. His legacy became the basis for a new round of architecture development. The subsequent postmodern stage of development of architectural and artistic forms personifies the aggressive confrontation of various neo-styles.

But, despite the multidirectional nature of creative searches, the world architectural process is again increasingly acquiring features of community. Outstanding architects develop and implement their projects in many countries of the world. These objects naturally become role models and interpretations by local specialists. Creatively reimagined local or regional forms, originally implemented in other countries as original exoticism, become interregional with mass application.

Genesis, evolution and revival of Modernism in the architecture of Kazakhstan of the late 19th - early 21st century can be presented in the following sequence:

- NATURAL RATIONALISM of the traditional house in Central Asia;
- CONSTRUCTIVISM as part of the architectural avant-garde of the early 20th century and the interpretation of regional Rationalism into a new trans-regional approach to shaping;
- POST-CONSTRUCTIVISM as an adaptive regional interpretation of constructivism forced by real architectural and construction practice to the specifics of natural and climatic features;
- RATIONALISM as a simplified-functional transregional approach to mass architecture, due to the peculiarities of the socio-economic development of the country (the accompanying appearance and development of the ethno-version of the style as a sign of the historical and cultural continuity of architecture);
- MODERNISM as a romantic transregional interpretation of functionalism (the concomitant appearance and development of an ethno version of the style as a sign of the historical and cultural continuity of architecture);
- POSTMODERNISM as opposed to the universality of the formation of Modernism expansion of the range of regional and transregional metaphors in the formation;
- DECONSTRUCTIVISM as a postmodern rethinking of the ideas of the architectural avant-garde of the early 20th century (the concomitant appearance and development of an ethno-version of the style as a sign of the historical and cultural continuity of architecture);
- NEOMODERNISM as a revival and further development of the romantic ideas of modernism of the mid-20th century (the concomitant appearance and development of an ethno-version of the style as a sign of the historical and cultural continuity of architecture);
- NEORATIONALISM as adequate to the specifics of the country's socio-economic development, a rethought simplified-functional transregional approach to mass architecture (the accompanying appearance and development of the ethno-version of the style as a sign of the historical and cultural continuity of architecture).

At all stages of development, Kazakhstani Modernism was an integral part of

the global architectural process. It developed in a peculiar architectural context represented by evolving versions of Rationalism, Romanticism, and Classicism. The quantitative ratio of works of each direction in the aggregate of architectural practice has constantly changed under the influence of socio-economic, technical-technological and cultural-worldview factors. The changes were both evolutionary and revolutionary. Gradual changes in style orientation based on aesthetic rethinking were sometimes sharply transformed under the influence of the urgent need to solve urgent problems of the country's socio-economic development.

It is telling that the architecture of mid-20th century global Modernism never became ethnically and regionally recognizable. The universalism of its formation became one of the reasons for criticism and the subsequent departure from the postulates of Modernism. However, half a century later, in the era of late Postmodernism, a new version of the International style manifested itself on the basis of a kind of pan-Metaphorism of the early 21st century. This process found its original embodiment in the architecture of Kazakhstan.

The study has prospects in the field of further tracking the practice of domestic Modernism, determining the degree of its spread and fixing thematic transformations in the context of the global architectural process.